

УДК 347.94

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.12>

ЕЛЕКТРОННЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ЯК ДОКАЗ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Привиденцев Олександр Геннадійович,
аспірант кафедри цивільного процесу
(Національний університет «Одеська
юридична академія», м. Одеса, Україна)

В статті досліджується питання класифікації електронних повідомлень та визначення сутнісних особливостей кожного виду як джерела доказів у цивільному процесі України. Здійснено аналіз законодавчої дефініції «інформації» складовим категоріями якого визначені «відомості» та «дані», а на підставі наукових (доктринальних) тлумачень визначено їх співвідношення та основні відмінності, зокрема через призму сприйняття людиною. Сформульовано авторське визначення електронного повідомлення як «засобу комунікації у вигляді цифрового запису, що містить інформацію в електронній формі та передається електронними засобами зв'язку», а також надано пропозицію внесення відповідних змін до ст. 100 Цивільного процесуального кодексу України з метою здійснення гармонізації категоріального апарату.

Визначено основні підходи у здійсненні класифікаційної характеристики електронних повідомлень через критерії «тип інформації», «конфіденційність», «сервіс поширення повідомлення», а також запропоновані та висвітлені наступні класифікації:

1) за типом інформації електронні повідомлення: текстові, голосові, мультимедійні;

Досліджено підвиди кожного типу інформації, розмежовано способи створення повідомлень, визначено умови та можливість подання оригіналу або копій (електронної або паперової) доказів у судовій процедурі.

2) за рівнем конфіденційності електронних повідомлень: приватні, приватно-публічні та публічні (загальнодоступні);

Досліджено поняття «конфіденційності» як в правових актах, так і через призму наукових досліджень. Встановлено розмежування кожного виду за кількістю осіб, які мають доступ до повідомлень. Розглянуто питання щодо відмінностей публічних (загальнодоступних) повідомлень та загальновідомих обставин. Визначені умови допустимості дослідження приватних повідомлень в рамках судових засідань.

3) за способом передачі (сервісу) електронних повідомлень: мобільний (сотовий) зв'язок, месенджер, електронна пошта, сайт.

Досліджено технічні особливості поширення е-повідомлень за допомогою визначених сервісів, які можуть бути використанні як додаткові елементи доказування.

Автором наведено сутнісні визначення та досліджено концепцію функціонування кожного з підвидів е-повідомлень за різними класифікаційними характеристиками та шляхи можливого використання як джерела доказів, що забезпечує подальше активне дослідження та відповідне впровадження правової процедури в цивільному судочинстві.

Ключові слова: електронні повідомлення, докази, цивільний процес, електронні докази, цивільне судочинство, повідомлення, класифікація доказів.

ELECTRONIC MESSAGE AS EVIDENCE IN CIVIL LITIGATION: CLASSIFICATION AND ESSENTIAL CHARACTERISTICS

Pryvydentsev Oleksandr Gennadiyovych,
PhD Student at the Department of Civil
Procedure
(National University «Odesa Law
Academy», Odesa, Ukraine)

The article examines the classification of electronic messages and determines the essential characteristics of each type as a source of evidence in the civil process of Ukraine. The legislative definition of «information» is analyzed, and its constituent categories, namely «data» and «facts,» are determined. Based on scientific interpretations, their correlation and fundamental differences are established, particularly through the prism of human perception. The author provides an original definition of an electronic message as a «means of communication in the form of a digital record containing information in electronic form and transmitted through electronic communication channels.» Furthermore, a proposal is made to introduce relevant amendments to Article 100 of the Civil Procedural Code of Ukraine to achieve harmonization of the categorical apparatus.

The main approaches to the classification of electronic messages are identified, based on criteria such as «type of information,» «confidentiality,» and «message transmission service.» The following classifications are proposed and elucidated:

1) Classification by the type of information in electronic messages: Text-based messages, Voice messages, Multimedia messages.

The subtypes of each type of information are examined, different methods of message creation are distinguished, and conditions and possibilities for presenting original or copied (electronic or paper) evidence in court proceedings are determined.

2) Classification by the level of confidentiality in electronic messages: Private messages, Semi-public messages, Public (openly accessible) messages.

The concept of «confidentiality» is explored both in legal acts and through the lens of scientific research. Each type is differentiated based on the number of individuals who have access to the messages. The differences between public (openly accessible) messages and publicly known facts are considered. The admissibility conditions for examining private messages within the framework of court hearings are defined.

3) Classification by the method of message transmission (service) in electronic messages: Mobile communication (cellular network), Messenger applications, Email, Websites.

The technical peculiarities of disseminating electronic messages through these defined services are investigated, as they can serve as additional elements of evidence.

The author provides essential definitions and explores the concept of the functioning of each subtype of electronic messages based on various classification characteristics. The study paves the way for further active research and the appropriate implementation of legal procedures in civil litigation.

Key words: electronic messages, evidence, civil process, electronic evidence, civil court proceedings, message, classification of evidence.

Постановка проблеми. У цивільному процесі доказування є однією з найважливіших складових частин судочинства. Правова природа доказування в цивільному процесі полягає в забезпеченні рівних можливостей сторонам надати докази, що підтверджують їхні вимоги або спростувати вимоги протилежної сторони. Дослідження електронних доказів є однією з найбільш актуальних тем у сфері правосуддя, оскільки

із збільшенням використання цифрових технологій, що включає в себе обмін електронними повідомленнями, збільшується кількість справ, в яких необхідно доводити факти на підставі таких доказів. Оскільки цифрові технології стають все більш доступними і популярними, суди все частіше звертаються до електронних листів як до джерела доказів у цивільному процесі. Здійснення класифікації судових доказів в цивільному процесі має важливе значення для розуміння їх застосування в судових процедурах. По-перше, класифікація електронного повідомлення як доказу дозволяє уточнити характеристики та умови його використання в цивільному процесі. Зокрема, допомагає визначити параметри допустимості електронних листів як доказу, дозволяє краще розуміти процес збору та подання електронних доказів. По-друге, дозволяє науковцям досліджувати характеристики та доказову силу електронних повідомлень, розробляти методи їх оцінювання та порівняння з іншими видами доказів. По-третє, класифікація електронного повідомлення як судового доказу може допомогти в розробці стандартів збереження та захисту електронних доказів, що є особливо важливим у світлі швидкої технологічної зміни та поширення електронних комунікацій. Класифікація та характеристика електронного повідомлення як судового доказу має велике значення для розуміння та застосування електронних доказів в цивільному процесі, а також для наукових досліджень та розвитку правової системи в цілому.

Стан опрацювання проблематики. Процес доказування та судові докази в цивільному процесі є предметом дослідження цілих правових шкіл, окремо заслуговує на увагу науковий доробок таких вчених: С. С. Бичкова, М. О. Гетьманцев, М. М. Дякович, Т. М. Кучер, Д. Д. Луспеник, Т. В. Руда, Є. В. Симбірська, І. Томаров, Р. В. Тертишніков, С. Я. Фурса, А. С. Штефан, Т. В. Цюра. Загальну проблематику діджиталізації судочинства, застосування електронних доказів або окремих її видів висвітлювали у своїх працях такі вчені як І. С. Апалькова, І. В. Андронов, Н. Є. Блажівська, К. Б. Дрогозюк, С. В. Дяченко, Н. Ю. Голубева, О. Ю. Гусев, Б. А. Заплотинський, П. П. Зайцев, А. Ю. Каламайко, Б. Кодола, В. В. Комаров, Л. А. Кондрат'єва, А. В. Корепіна, О. М. Лазько, Н. Н. Лебедева, Ю. С. Павлова, В. С. Петренко, В. С. Сезонів, С. А. Чванкін та інші. Науковці здійснювали систематизацію та узагальнення електронних засобів доказування, досліджували окремі електронні докази та здійснювали їх порівняльний аналіз, проте питання класифікаційної характеристики електронного повідомлення як судового доказу залишилось поза увагою вітчизняної наукової спільноти, а постійний розвиток науки та поява нових джерел доказів потребують вироблення нових правових підходів та класифікацій задля гармонізації судової процедури до вимог цифрової сучасності.

Метою статті є дослідження основних підходів до поділу електронних повідомлень як доказу в цивільному процесі та виокремлення основних класифікацій з подальшим дослідженням сутнісних характеристик і особливостей кожного з видів повідомлень як доказу на підставі аналізу законодавства, узагальнень наукових поглядів та технічної специфікації, що допоможе у виробленні основних способів подання, дослідження та оцінки даного джерела доказів у судовій процедурі.

Виклад основного матеріалу. Протягом тривалого часу нормативне регулювання процесу доказування в нашому законодавстві не відповідало вимогам сучасності, особливо в частині визнання наукових та технічних досягнень і використання їх потенціалу як доказів. Однак, юридичне закріплення електронних доказів у цивільному процесуальному законодавстві ставить перед нами вимогу врегулювати процес подання та дослідження різних електронних (цифрових) даних [1]. Тому доцільно провести систематизацію електронних повідомлень як одного із основних джерел електронних доказів та визначити найбільш поширені їх види, а досягнути зазначену мету

пропонується через розроблення основних класифікацій, адже у вимірі філософії, що керує основоположними принципами процесу пізнання дається визначення класифікації як «багаторівневого, послідовного поділу обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення та отримання нових знань стосовно членів поділу» [2, с. 283].

Виходячи із положень ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), в якій визначено поняття доказів в цивільному процесі, логічно зробити висновок, що доказову цінність становить саме інформація, яка має значення для вирішення справи [3]. Дефініцію «інформації» на законодавчому рівні закріплено в ст. 1 Закону України «Про інформацію» - «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [4]. З позицій В. М. Брижко в електронному середовищі функціонують саме дані, які «можна розглядати як формалізовані знаково-кодові комбінації, що надають інформацію та призначені для їх автоматичної обробки; цифрові дані – це закодовані електричні сигнали й електронні структури» [5, с. 19]. В свою чергу О. В. Харенко підтримує такий науковий підхід та розмежовує категорії «відомості» як форму подання інформації адаптовану для сприйняття людиною «символьну, текстову, графічну, числову, візуальну, звукову, комбіновану тощо форму», а під «даними» слід розуміти «електронну форму інформації», а серед основних ознак зазначає «функціонування в е-середовищі та їх перетворення та обробку за допомогою електронно-обчислювальних машин» [6, с. 122]. Наведену тезу трансформуємо в приклад: цифровий аудіозапис – це закодований цифровий сигнал, який має певний формат (mp3, ogg, m3a і т.д.), тобто являє собою по своїй суті дані, проте для сприйняття людиною потрібно його обробити за допомогою технічних та програмних засобів – що трансформує аудіозапис у відомості, а у разі пошкодження цілісності даних та неможливості обробки ЕОМ, відомості як такі можуть бути втрачені. Відомості можуть бути як в матеріальній, так і в електронній формі, яка адаптована для сприйняття людиною, а дані – лише в електронній формі.

На основі узагальнень законодавчої бази, наукових позицій та технічної літератури автор визначає електронне повідомлення як засіб комунікації у вигляді цифрового запису, що містить інформацію в електронній формі та передається електронними засобами зв'язку. Важливо уточнити, що доказова інформація може бути як безпосереднім вмістом повідомлення, так і атрибутами цифрового запису, зокрема, метаданими, що можуть включати час відправки, дані про відправника та отримувача, засіб передачі, час внесення змін у повідомлення, фіксування статусу щодо доставки, прочитання або видалення повідомлення. Варто погодитись із твердженням Д. В. Шкрібця, що «правильність вилучення [доказової] інформації забезпечуватиме її адекватне сприйняття, а відтак, обґрунтоване вирішення цивільної справи» [7, с. 178], а тому питання поділу е-повідомлень на різні категорії набуває особливого значення в контексті ефективного використання їх доказової ваги та правильності вилучення доказової інформації з цифрових носіїв.

Серед основних класифікацій електронних повідомлень зазначимо:

1. За типом інформації (контентом), яку містить електронне повідомлення.

В ст. 100 ЦПК електронні повідомлення законодавець деталізує як конкретні види, а саме «текстові, мультимедійні та голосові повідомлення» [3]. Таким чином, офіційно закріплюється класифікація е-повідомлень за типом інформації (контенту), що в них міститься. Автор погоджується із таким критерієм поділу, проте зауважує, що така класифікація не є універсальною та вичерпною, адже обсяг дослідження параметрів е-повідомлень як доказу в рамках судового процесу значно ширший за тип інформації. Пропонується закріпити в ЦПК універсальне поняття «електронне повідомлення»,

яке використовується в інших актах законодавства, зокрема, в ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» [8], в ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» [9] та в ст. 11 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [10] для гармонізації законодавства та уникнення суперечностей в категоріальному апараті.

1.1. Текстове е-повідомлення – це цифровий запис, що містить інформацію у вигляді тексту, який передається за допомогою електронних засобів зв'язку. Основною характеристикою текстового електронного повідомлення є те, що воно містить текстову (подану знаками, згрупованими у слова, речення, абзаци, таблиці) інформацію. Текст може бути представлений в декількох основних видах: а) статичний текст: набір знаків, що вносяться безпосередньо відправником за допомогою клавіатури чи голосового набору тексту та не може бути чи не був змінений на момент фіксації; б) динамічний текст: створюється автоматично за допомогою програмного коду, який дозволяє без участі відправника сформулювати звернення до особи або організації, залежно від інформації, яка зазначена в акаунті отримувача (ПІБ, стать, організація) або створити підпис відправника повідомлення за задалегідь вказаними параметрами; в) інтерактивний текст: змінюється на підставі взаємодії з користувачем (перегляд доступний лише при натисканні на повідомлення) або може не містити відомостей як таких, а слугувати лише доступом до них (зокрема, у вигляді гіперпосилання); г) комбінований текст: містить фрагменти декількох видів тексту.

Наразі текстові е-повідомлення є найпоширенішим типом, що застосовується в судовій практиці. Можуть долучатися до матеріалів справи у вигляді оригіналу, паперової або електронної копії. Аналіз ч. 3 ст. 100 ЦПК дає змогу дійти висновку, що надання паперової копії не змінює правову природу електронного доказу, оскільки «паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом» [3]. До набрання чинності нової редакції ЦПК в 2017 році, єдиною можливістю використання в доказовій діяльності електронного документа, зокрема, текстового е-повідомлення була його візуалізація в доступну для сприйняття письмову форму [11, с. 59], що за аналогією розглядалося судами як паперовий доказ через свою істотну схожість та споріднені методи дослідження. Оригіналом традиційно прийнято вважати повідомлення, яке зберігається на електронному ресурсі, що надавав можливість е-комунікації між сторонами спору чи в телефоні (SMS). Законом порядок засвідчення копій чітко не регламентовано, а на практиці засвідчення відбувається стороною, яка надає відповідний доказ, через засвідчення власним рукописним підписом на паперовій копії чи накладанням електронного підпису на електронну копію. В такому випадку йдеться мова лише про засвідчення копій, а от забезпечення доказу унеможлиблюється, оскільки в даному випадку відсутній механізм уповноваженим незалежним суб'єктом у законний спосіб посвідчити зазначений доказ, тобто зафіксувати фактичні відомості, які в ньому містяться на момент посвідчення (зокрема, нотаріусом чи іншим спеціалістом із відповідними повноваженнями).

1.2 Голосове е-повідомлення – це цифровий запис, що містить інформацію у вигляді аудіозапису, який передається за допомогою електронних засобів зв'язку. Існує думка, що голосові повідомлення – це форма технології миттєвого зв'язку, яка використовує голос відправника для формування та доставки повідомлення [12]. Проте автор зауважує, що змістом голосового повідомлення може бути не лише голос відправника, а й третіх осіб чи інших звуків, які створено автором повідомлення, безпосередньо, за допомогою вбудованої функції запису звуку в програмному застосунку (додатку, месенджері, сайті) в момент комунікації через відповідне технічне оснащення (мікрофон в смартфоні, веб-камері, навушниках тощо). Термін «аудіозапис» відноситься до

процесу записування звуку або результату цього процесу, як результат – це фіксація звукових хвиль на носії (наприклад, магнітна стрічка, компакт-диск, цифровий файл) з метою збереження або відтворення звуку в майбутньому. У випадку голосового повідомлення – результатом буде цифровий файл певного аудіоформату, який характерний для окремого застосунку. Голосові повідомлення можуть бути цінними доказами в цивільному судочинстві, оскільки вони можуть містити оригінальний запис голосу особи, яка надсилає повідомлення. «Оригіналом голосового повідомлення як доказу буде вважатися цифровий файл у форматі, який відповідає аудіо-файлам (MP3, AAC, WAV, FLAC або інший звуковий формат), який зберігається безпосередньо на цифровому носії (телефон, планшет, ноутбук) або на хмарному сховищі облікового запису користувача» [13, с. 118]. Логічно, що паперової копії голосового повідомлення існувати не може, тому долучити до матеріалів справи у якості доказу можливо лише електронну копію, яка «зберігається як окремий звуковий файл на портативному носії електронної інформації, що був виокремлений з масиву листування» [13, с. 118]. Останнім часом активно впроваджується технічна можливість автоматичного трансформування голосових повідомлень у текст отримувачем, проте чи буде така трансформація вважатися сутнісним переходом у категорію текстових повідомлень? Автор дотримується думки, що ні, адже оригінал повідомлення був надісланий відправником саме в аудіо форматі, а зазначена трансформація відбувається вже отримувачем повідомлень. До того ж автоматичне розпізнавання програмним застосунком аудіозапису можливе з похибками, що може змінювати суть повідомлення, тому дослідженню та оцінці підлягає саме «аудіо версія» повідомлення.

1.3. Мультимедійне е-повідомлення - це цифровий запис, що містить інформацію у вигляді медіафайлу (комбіновані типи контенту, такі як текст, фото, графіку, відео, звукові записи, анімації), який передається за допомогою електронних засобів зв'язку. Класичним прикладом мультимедійного повідомлення буде відео-повідомлення, яке створюється за технологією схожою з голосовим повідомленням чи надсиланням MMS за допомогою мобільного (сотового) зв'язку. Проте автор вважає за доцільне включити в зазначену категорію повідомлення з прикріпленими медіафайлами, що виступають своєрідними «гібридними» мультимедійними повідомленнями. Медіафайли законодавець прирівнює до електронних документів (ст. 100 ЦПК) [3], тому ключовим критерієм відмежування медіафайла виступає саме спосіб передачі інформації (медіафайлу) за допомогою електронного повідомлення. Хоча створення класичного електронного документа (електронна довідка, електронний договір) завершується накладання електронного підпису, а в медіафайлах зазначений метод закріплення інформації майже не використовується, тому доцільно закріпити самостійну категорію «медіафайл» на законодавчому рівні. Досить тонка межа між аудіофайлом, яке надіслане прикріпленим файлом та голосовим повідомленням: основним критерієм такого розмежування буде момент створення аудіофайлу, сервіс та автор. Здебільшого створення аудіофайлу відбувається поза межами комунікаційного сервісу, автором «зовнішнього» аудіофайлу виступає третя особа (не відправник), а момент створення файлу значно відтерміновано від моменту відправки. Прикладом таких файлів може бути аудіокнига, музичний контент, тощо.

В судовій практиці в більшості випадків досліджується сам медіафайл, а спосіб передачі (повідомлення) виступає додатковим джерелом фактичних даних, які можуть бути використані в процесі доказування (час надходження листа та\ або його виправлення (зміни), адреса (контакт) автора, фотографія автора (аватар)). Медіафайл містить метадані, в яких фіксується час створення та змін файлу, формат, розмір файлу та інша технічна інформація. Згідно ст. 238 ЦПК у разі необхідності

відтворення та дослідження відео- чи аудіозапису в рамках судового засідання можливе їх відтворення повністю або частково, а у протоколі судового засідання відображаються особливості оголошуваних матеріалів та зазначається час демонстрації, а після відтворення суд заслуховує пояснення учасників справи [3].

2. За рівнем конфіденційності електронних повідомлень.

Категорію «конфіденційності» як основний критерій поділу зазначеної класифікації відповідно до положень ст. 21 Закону України «Про інформацію» можемо розтлумачити як обмеженість доступу до інформації за бажанням особи, а також поширення інформації у визначеному порядку відповідно до передбачених особою умов [4]. Конфіденційність розглядається також як і властивість самої інформації, яка полягає в тому, що інформація не може бути отримана неавторизованим користувачем та/або процесом. Зазначена властивість зберігається лише у випадку дотримання встановлених правил ознайомлення з інформацією [14, с. 305]. Зокрема, через призму Доктрини інформаційної безпеки України [15], В. М. Брижко та В. Г. Пилипчук визначають конфіденційність як «стан поведінки з інформацією, при якому доступ до неї отримують тільки суб'єкти, які мають на це право» та розглядають як одну з ознак інформаційної безпеки [16, с. 41]. В електронному комунікаційному сервісі рівень доступності даних обумовлений політикою конфіденційності, тому за рівнем конфіденційності електронних повідомлень (доступу за колом осіб) можемо виокремити:

2.1. Приватні електронні повідомлення – це засіб комунікації у вигляді цифрового запису, що містить інформацію в електронному вигляді та передається електронними засобами зв'язку, зберігаючи конфіденційність комунікації між двома акаунтами (користувачами), які мають доступ до повідомлень за принципом «один відправник – один отримувач».

В широкому розумінні акаунтом називають «обліковий запис, який передбачає реєстрацію відвідувача веб-ресурсу для доступу до всієї інформації, що розміщена на веб-ресурсі» [17]. Проте автор деталізує визначення акаунту як ідентифікований обліковий запис, який використовується користувачем для доступу до певного комунікаційного сервісу. Акаунт пов'язаний з унікальною комбінацією ідентифікаторів, такого як ім'я користувача або електронна адреса або номер телефону та пароля, який забезпечує доступ до акаунту, таким чином надається можливість ідентифікувати користувача та його дії в електронному середовищі. Приватні е-повідомлення є найпоширенішим типом в електронному листуванні та використовується у переважній більшості комунікаційних сервісів, де користувачі можуть надсилати повідомлення з одного індивідуального акаунта до іншого, забезпечуючи приватність спілкування. Приватні електронні листи шифруються, щоб захистити вміст від несанкціонованого доступу, що забезпечується за допомогою різних протоколів шифрування, таких як Transport Layer Security (TLS) або Pretty Good Privacy (PGP). Прикладами можуть слугувати особисті повідомлення між користувачами на сайтах та в месенджерах, SMS/MMS повідомлення. На вимогу ст. 236, ст. 238 ЦПК та ст. 306 Цивільного кодексу України демонстрація та дослідження повідомлень у відкритому судовому засіданні, що мають приватний характер можливе лише за згодою особи, яка їх відправляла та адресата, а у разі смерті зазначених осіб - дітей, вдови (вдівця) чи батьків, братів та сестер [3; 18].

2.2. Приватно-публічні повідомлення – це засіб комунікації у вигляді цифрового запису, що містить інформацію в електронному вигляді та передається електронними засобами зв'язку, зберігаючи конфіденційність комунікації між конкретно визначеними користувачами автором повідомлення. Прикладами можуть слугувати повідомлення в закритих колективних чатах, закритих Telegram-каналах або повідомлення в соціальних мережах або сайтах, де повідомлення доступні визначеному колу осіб, що встановлюються

налаштуваннями параметрів конфіденційності комунікаційних сервісів, які задає автор повідомлення у своєму акаунті при створенні чатів, каналів, розсилок.

2.3. Публічні (загальнодоступні) електронні повідомлення – це засіб комунікації у вигляді цифрового запису, що містить інформацію в електронному вигляді та передається електронними засобами зв'язку невизначеному колу осіб, які мають доступ до повідомлення. Публічними повідомленнями в такому сенсі будуть вважатися ті, які розміщені у відкритих Telegram-каналах, Viber-спільнотах або опубліковані на сторінках в соціальних мережах чи на сайтах без застосування обмежувальної політики конфіденційності, щодо кількості користувачів, які можуть ознайомитись з цим повідомленням. Важливо зазначити, що відповідно до ч. 9 ст. 83 ЦПК на особу, яка надає до суду копії доказів покладається обов'язок забезпечити копіями доказів інших учасників справи, окрім випадків, коли «такі докази є у відповідного учасника справи або обсяг доказів є надмірним, або вони подані до суду в електронній формі, або є публічно доступними» [3]. Тому незалежно від форми (письмової або електронної) наданих копій публічних електронних повідомлень особа може бути звільнена від зазначеного тягара. Цікавий процесуальний аспект: чи можливо загальнодоступність публічних повідомлень вважати тотожністю загальновідомих обставин в розумінні ч. 3 ст. 82 ЦПК, що є підставою звільнення від доказування? За загальним правилом прийнято вважати загальновідомими такі обставини, які відомі широкому колу осіб, зокрема і складу суду. А. Ю. Каламайко зазначає, що загальновідомі обставини встановлюються на підставі об'єктивності: «якщо факт невідомий тільки суду: це не є підставою для заборони його використання як загальновідомого» та наголошує, що відомості про такі обставини «можуть бути отримані із загальнодоступних і надійних джерел», зокрема в мережі Інтернет (сайти державних органів, інших авторитетних інституцій) [19, с. 113]. Автор погоджується з думкою К.Б. Дрогозюк, яка зазначає, що «визнання факту загальновідомим формально юридично залежить від розсуду суду» [20, с. 495], адже в кінцевому рахунку рішення приймає безпосередньо суд. Тому відомості, яка зафіксовані в публічних електронних повідомленнях можуть вважатися загальновідомими обставинами лише у виключних випадках, якщо відповідають критеріям доступності необмеженому колу осіб та надійності джерела.

Динамічність доступності інформації в мережі інтернет та фіксація її змісту є одним із викликів в процесуальній діяльності щодо забезпечення доказів, оскільки повідомлення можуть бути видалені чи відкориговані їх автором, що призводить до фактичної втрати відомостей на які посилаються в процесі розгляду справи. На офіційних акаунтах чи сайтах державних органів такі випадки фіксуються рідко на відміну від приватної сфери спілкування. Щодо публічних повідомлень механізм встановлення наявності цих повідомлень в певний проміжок часу може бути забезпечений експертними установами, які можуть встановити такий факт своїм висновком незалежно від доступності повідомлення в момент звернення до такої установи. Відповідне процесуальне право щодо залучення експерта закріплено та регламентовано в ст. 72, ст. 76, ст. 102–113 ЦПК, Законі України «Про судові експертизи» [21] та у відповідних відомчих інструкціях. Проте такий механізм неможливо застосувати щодо приватних та публічно-приватних повідомлень, що значно ускладнює їх використання в процесі доказування та вимагає вироблення нових підходів у забезпеченні доказів. Наразі зміст таких повідомлень може бути зафіксований показаннями свідків в протоколі, висновками експертів до моменту їх видалення чи корегування. Також при комунікації приватними повідомлення можливий режим спілкування, коли повідомлення автоматично видаляються після прочитання отримувачем або через заданий проміжок часу, що фактично унеможливує їх використання як доказу.

3. За способом передачі (сервісу) електронних повідомлень:

3.1 Мобільний (сотовий) зв'язок. Мобільні (сотові) повідомлення - це електронні повідомлення, які можуть бути надіслані між мобільними телефонами за допомогою мобільних мереж операторів зв'язку, в яких номер абонента використовується як ідентифікатор користувача. Такі повідомлення можуть надсилатися в форматах: а) SMS: текстове повідомлення із обмеженням до 160 символів; б) MMS: мультимедійне повідомлення, яке може містити зображення, звукові файли або відео, але має значні обмеження у розмірі файлів; в) голосова та відео пошта (за умови налаштування відповідної опції автовідповідача), проте кількість повідомлень та час зберігання обмежені стандартами мобільного оператора.

В сучасних умовах більшість медіафайлів перевищують обмеження встановлені операторами, що унеможливорює ефективний обмін MMS, однак, SMS залишається популярним сервісом, особливо в місцевостях з обмеженим доступом до мережі-Інтернет. Особливість такого виду комунікації – обмін здійснюється лише приватними повідомленнями, відсутня можливість в односторонньому порядку видаляти повідомлення або здійснювати їх редагування. В деяких випадках повідомлення можуть бути надіслані за допомогою персонального комп'ютера, але потребує інсталяції додаткового програмного забезпечення. В процесуальній діяльності головним ідентифікатором в SMS/MMS та повідомлень в месенджерах буде виступати номер телефону, за яким можна ідентифікувати автора повідомлень. Одним із способів ідентифікації особи як автора повідомлень є використання інших офіційних документів, в яких ймовірний автор повідомлень зазначає його у якості свого контактного номера, аналогічний механізм можливо використати і щодо електронної адреси або сторінки в соціальній мережі, оскільки номер телефону, електронна адреса та посилання на сторінку є унікальним ідентифікатором і не може співпадати іншим користувачем.

3.2 Месенджер - це програмне забезпечення або додаток, який дозволяє користувачам обмінюватися електронними повідомленнями у режимі реального часу через мережу-Інтернет. Він надає можливість відправляти текстові, голосові та мультимедійні повідомлення, а як ідентифікатор користувача використовується номер телефону або нікнейм (унікальне ім'я користувача на певному електронному ресурсі). Приклади популярних месенджерів включають WhatsApp, Facebook Messenger, Telegram, Viber, Signal, тощо. Кожен месенджер може мати свої унікальні функції та особливості, але загальна мета - забезпечити зручну та швидку комунікацію між користувачами.

3.3. Електронна пошта – це система обміну електронними повідомленнями за допомогою комп'ютерної або Інтернет-мережі. Ідентифікатором користувача в такому сервісі виступає поштова адреса, яка складається з унікального імені користувача та назви поштового домена, які між собою розділені символом «@», наприклад, user@example.com. Електронна адреса вказує на одержувача або відправника повідомлення. Поштовий сервер, на якому розміщена поштова скринька відправника, перевіряє адресу одержувача та визначає, якому поштовому серверу необхідно доставити повідомлення та передає повідомлення до поштового сервера одержувача за допомогою протоколів передачі електронної пошти, таких як SMTP (Simple Mail Transfer Protocol). Електронна пошта забезпечує кросплатформений обмін повідомлення між різними поштовими доменами. Прикладами провайдерів (надавачів послуги) е-пошти є Gmail, Outlook, Yahoo, Ukr.net, i.ua та інші. Особливістю комунікації є можливість надсилання тільки приватних або приватно-публічних повідомлень (надсилання одного листа відразу декільком отримувачам), а також відсутня можливість видалення або редагування змісту повідомлень в отримувачів, а зокрема, деякі корпоративні

поштові агенти передбачають автоматичне посвідчення повідомлень електронними підписами, що є вагомим аргументом на підтвердження автентичності повідомлення.

3.4 Сайт – це місце в мережі Інтернет, яке визначається своєю Інтернет-адресою (URL), має свого власника і складається з веб-сторінок, які сприймаються як єдине ціле (за Барановим О. А.) [22, с. 29]. Дещо ширшу дефініцію сайту наводить Гура М.В. як «логічно завершений елемент мережі Інтернет, який створений на основі технології гіперпосилань, розташований на сервері (host), має унікальну адресу (url), за якою до нього може отримати доступ будь-який користувач мережі Інтернет, а у своїй основі містить інтернет-сторінки, які мають графічний вигляд і можуть переглядатися за допомогою спеціальних програм (браузерів)» [23, с. 35]. За загальним правилом можливість комунікації забезпечується виключно в межах одного електронного ресурсу (сайту) після реєстрації користувачем акаунту. Особливості поширення повідомлень залежать від конкретного сайту, проте серед сайтів, які сьогодні забезпечують комунікацію, якісно вирізняються соціальні мережі (Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn та інші), в рамках яких реалізована можливість надсилати всі типи повідомлень за рівнем конфіденційності та типом контенту.

На сайтах та месенджерах реалізована процедура добровільної незалежної верифікації акаунта представниками електронного сервісу, яка полягає у процесі перевірки документів, що підтверджують особу користувача та ідентичності вказаної інформації у профайлі (описі) акаунта, а у разі успішної верифікації особи на акаунті з'являється відповідна помітка, що слугує показником підвищеного рейтингу довіри до користувача. Джерелом доказової інформації щодо ідентифікації автора повідомлень може бути використаний опис на сторінці (профіль), ім'я користувача, фото та інший медіаконтент. Зазначена інформація може бути додатковим джерелом доказів у разі необхідності встановлення авторства повідомлень, які були поширені з відповідних сервісів.

Висновки. Сформовані класифікації та визначенні характерні особливості функціонування кожного з видів електронних повідомлень допомагають у створенні необхідних механізмів та сучасних підходів у процесі збирання, подання, дослідження та правильної оцінки такого джерела доказів у цивільному судочинстві. Автором е-повідомлення визначено як засіб комунікації у вигляді цифрового запису, що містить інформацію в електронній формі та передається електронними засобами зв'язку. Серед основних критеріїв класифікації е-повідомлень визначено: 1) тип інформації (контент), яку містить повідомлення: текстову, голосову та мультимедійну; 2) конфіденційність повідомлень: приватні, приватно-публічні та публічні (загальнодоступні); 3) сервіс поширення повідомлень: мобільний (сотовий) зв'язок, месенджер, електронна пошта, сайт. Автор зауважує, що в умовах стрімкого процесу цифрової трансформації неможливо охопити весь спектр інноваційних перспектив засобів комунікації, а тому закріплені класифікації не є вичерпними. Доцільно внести зміни до ст. 100 ЦПК у частині закріплення універсального поняття «електронне повідомлення», яке міститься в інших законодавчих актах, замість визначеного видового поняття «текстові, мультимедійні та голосові повідомлення», а також виокремлення з масиву електронних документів самостійної категорії «медіафайл» як різновиду електронних доказів на підставі якісної відмінності у процесі їх створення та неможливості закріплення інформації за допомогою КЕП. Необхідно зазначити, що електронне повідомлення популярний засіб комунікації, проте використання як доказу у цивільному процесі ускладнюється застосуванням широкого правового інструментарію та індивідуального процесуального підходу залежного від типу е-повідомлення з метою ефективного вилучення та фіксації доказової інформації.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48, ст. 436.
2. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [ред.кол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис. 2002. VI. 742 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492.
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48, ст. 650.
5. Брижко В. М. Догносеології категорії «інформація». *Інформація і право*. 2011. № 2 (2). С. 13–20.
6. Харенко О. В. Поняття «інформація» в юридичній науці та законодавстві України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 119–124.
7. Шкробець Д. В. Дослідження доказів як етап процесу доказування в цивільному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 178–182.
8. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 30. Ст. 379.
9. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 45, ст. 410.
10. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22. 05.2003р. № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275.
11. Павлова Ю.С. Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Павлова Юлія Сергіївна. Одеса. 2019. 239 с.
12. What is voice messaging? Mitel. URL: <https://www.mitel.com/features-benefits/voice-messaging> (дата звернення 15.05.2023р.)
13. Привиденцев О.Г. Проблемні аспекти використання голосових повідомлень як доказу в цивільному процесі. *Захист прав людини у цивільному судочинстві*: матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного (м. Одеса, 17 грудня 2021 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Н. Ю. Голубевої ; уклад.: І. С. Апалькова, О. В. Сатановська. Одеса : Фенікс, 2021. С. 117–121.
14. Богущ В. М., Кривуца В. Г., Кудін А. М. Інформаційна безпека: Термінологічний навчальний довідник / за ред. Кривуци В. Г. Київ. 2004. 508 с.
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12. 2016р. “Про Доктрину інформаційної безпеки України”: Указ Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення: 10.05.2023р.)
16. В. М. Брижко, В.Г. Пилипчук. Приватність, конфіденційність та безпека персональних даних. *Інформація і право*. 2020. № 1(32). С. 33–46.
17. Ковтун Т. В. Акаунт. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Акаунт> (дата звернення: 29.05.2023).
18. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
19. Каламайко А.Ю. Загальновідомість і публічність інформації в мережі інтернет: цивільно-процесуальні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 110–113.
20. Дрогозюк К. Б. Факти, що не підлягають доказуванню у цивільному процесі України. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.) / за ред. Г. О. Ульянової; уклад.: О. В. Дикий, І. І. Братінов. Одеса: Гельветика, 2018. С. 495–498.

21. Про судові експертизи: Закон України від 25.02.1994р. № 4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. – Ст. 232.
22. Баранов О.А. Правове регулювання ЗМІ, що використовують Інтернет-технології. *Правова інформатика*. 2012. № 2. С. 28–37.
23. Гура М.В. Право інтелектуальної власності в Інтернеті. Правова охорона інтернет-сайту в Україні. *Український юрист*. 2004. № 10 (22). С. 34–35.